
ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 347.965.42:327.5

DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(114\)07](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(114)07)

МОЖАЙКІНА Олена

E-mail: o.mozhajkina@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8837-9761

к. психол. н., доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

КОНОНЕЦЬ Олена

E-mail: o.kononets@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0002-3252-3514

к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

МЕДІАЦІЯ В ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ

Досліджено політичний конфлікт і його особливості. Розкрито поняття медіації як альтернативного способу врегулювання конфліктів. Визначено поняття політичної медіації та проаналізовано особливості її застосування у політичних конфліктах.

Ключові слова: політичний конфлікт, суб'єкти політичного процесу, медіація, принципи медіації, медіатор.

Постановка проблеми. Конфлікт є невіддільним елементом соціальних відносин. Спільноти та організації в процесі своєї діяльності стикаються з цим феноменом. Водночас з розвитком суспільства кількість конфліктів та їхніх різновидів не зменшується, а навпаки, зростає. Тож, навіть якщо мова йде про матеріальну складову чи стосунки (відносини), ціна невирішених конфліктів надзвичайно висока. Тому, щоб негативні наслідки конфлікту не порушували стабільності існування суспільства, впродовж багатьох століть ведеться пошук ефективних способів їх врегулювання й вирішення.

Одним з найефективніших способів врегулювання конфлікту є переговорний процес за участі третьої (нейтральної) сторони, тобто медіація, яка останнім часом поширюється. Саме завдяки їй можна досягти згоди в межах діалогу та, як наслідок, зберегти можливість

для подальшого співробітництва учасників. Сторони відпрацьовують рішення в медіації самостійно, не віддаючи ці повноваження третім особам. Ефективність застосування медіації спостерігається в трудовому праві, у вирішенні сімейних конфліктів, комерційних спорах, а іноді й у політичній сфері.

Усе зазначене у своїй сукупності є основою для проведення ґрунтовного дослідження використання медіації як альтернативного та ефективного способу врегулювання конфліктів у політичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто звернути увагу, що наразі політичним конфліктам і медіації присвячено велику кількість наукових досліджень. Серед вітчизняних учених, які вивчали явище політичного конфлікту: Г. Жекало [2], О. Сахань, О. Новікова [3], І. Гришової, О. Наумова, О. Давидюк [4]. Водночас природу медіації, її принципи та особливості застосування розглянуто в працях українських науковців: В. Полянської [1], І. Сурай, О. Лященко [5]. Попри пильну увагу дослідників до зазначеної проблеми, поза нею залишилися питання особливостей застосування медіації в політичних конфліктах.

Метою статті є визначення ролі та можливостей медіації у врегулюванні політичних конфліктів, що передбачає необхідність проведення дослідження, яке ґрунтується на аналізі наукових доктрин у сферах політології, соціології та права, а також українського внутрішнього законодавства та відповідної практики застосування медіації в політичних конфліктах.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано сукупність сучасних наукових методів пізнання дійсності, що поєднують загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Науково обґрунтовані результати отримано з використанням методів аналізу та синтезу, узагальнення, порівняння тощо. Зокрема за допомогою аналізу проводилася систематизація наукових досліджень з питань поняття та особливостей політичного конфлікту, а також задля ґрунтовного розуміння медіації та її основних принципів. Завдяки порівнянню визначено різні наукові бачення щодо основних досліджуваних понять.

Результати дослідження. Наразі процес спілкування, дискусії, обговорення, дебатів та інших форм реалізації політичного дискурсу стає передумовою або навіть причиною соціального напруження, його ескалації та загострення. В. Полянська зауважує, що політичний конфлікт може насамперед перекидатися на соціальну, культурну, конфесійну, етнічну та інші сфери, а також спричиняти реальні зіткнення людей, де можливими стають людські жертви [1, с. 122].

До того як зупинитися на питанні про застосування медіаційних технологій у сфері політики, потрібно розглянути поняття та специфічні особливості політичних конфліктів, що можуть вплинути на можливість їхнього врегулювання за допомогою зазначеного способу.

Особливу увагу привертає той факт, що проблемі політичного конфлікту присвячено доволі велика кількість наукових праць з політології, проте чітке визначення цього феномену майже відсутнє.

У науковому дослідженні Г. Жекало зазначено, що *політичний конфлікт* є одним із різновидів соціального конфлікту, якому характерне зіткнення протилежних цілей і прагнень, що стикаються з приводу влади, владних відносин у політичному середовищі та зачіпають інтереси великої кількості людей [2, с. 46].

Українські вчені О. Сахань та О. Новіков розглядають політичний конфлікт як форму політичних відносин, що характеризується відкритим зіставленням політичних інтересів і зіткненням протидіючих соціально-політичних сил, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей, насамперед у сфері влади, домінування, впливу, авторитету. До політичних конфліктів автори відносять будь-які конфлікти за участю політичних акторів або з політичним звучанням [3, с. 183].

Існує також твердження, що політичний конфлікт – це зіткнення суб'єктів політики в їхньому взаємному прагненні реалізувати свої інтереси й цілі, що пов'язані з досягненням чи перерозподілом влади, а також зі зміною їхнього політичного статусу в суспільстві. Це боротьба різних суспільних сил за вплив в інститутах державної влади (уряді, парламенті, місцевих та обласних органах управління). Суб'єктами політичних конфліктів виступають держави, міжнародні політичні союзи, політичні партії [4, с. 38].

Аналіз наукових джерел, а також зазначені визначення дають можливість сформулювати специфічні особливості політичного конфлікту.

Кількість учасників політичного конфлікту є значно більшою порівняно з іншими видами конфліктів. Отже, політичний конфлікт може безпосередньо або опосередковано зачіпати інтереси великих соціальних груп і суспільства загалом. Навіть якщо говорити тільки про суб'єктів конфлікту, зокрема про тих учасників, що безпосередньо впливають на хід розвитку конфлікту залежно від своїх власних інтересів, то ними виступають не окремі люди, а групи. Крім того, у конфлікті можуть бути не дві сторони, а більше.

Публічність можна назвати другою специфічною особливістю політичного конфлікту. Політичний конфлікт часто передбачає вихід на широкий загал. Однак навіть якщо цього не відбувається, то зважаючи на те, що представнику в переговорах потрібно донести інформацію до своєї групи, помітною проблемою стає необхідність контролю над інформаційним потоком.

Відносини влади і підпорядкування знаходяться в основі політичного конфлікту – це його третя особливість. Тож доволі часто баланс сил у таких конфліктах порушується. Якщо одна зі сторін розуміє, що може в односторонньому порядку впливати на прийняття вигідного для неї рішення і не має зацікавленості в іншій стороні, вона не бачить для себе необхідності брати участь в медіаційних переговорах, оскільки в цьому разі відсутня взаємозалежність сторін.

Можна з впевненістю стверджувати, що політичні конфлікти стосуються не індивідів як таких, а різних груп. До них прямо або опосередковано залучені державні органи. Такі конфлікти вимагають певного політичного рішення, тобто такого, яке буде досягнуто шляхом обговорення, а не через застосування сили (влади, тиску тощо).

Цілком слушною є думка науковців І. Сурай та О. Лященко, що проблеми політичної нестабільності, зростання конфліктності між гілками влади та загострення конкуренції в середовищі політичних еліт наразі визначають поточний суспільно-політичний розвиток України та поглиблюють політичну кризу. До того ж політичний конфлікт може як сприяти вдосконаленню та розвитку структур взаємодії, так і мати негативні наслідки. Політичний конфлікт автори розглядають як зіткнення, протиборство політичних суб'єктів, зумовлене протилежністю їхніх політичних інтересів і поглядів [5, с. 441].

Останнє десятиліття в Україні стрімко розвивається *медіація* як один з ефективних способів мирного (дружнього) врегулювання конфліктів (спорів). Зазвичай це запровадження медіації у сфері приватного права: цивільні, спадкові, сімейні, організаційні, корпоративні, комерційні та інші спори. Однак медіаційну процедуру можна впроваджувати також для врегулювання політичних конфліктів.

Відтак є необхідність визначитися з розумінням медіації. У попередніх дослідженнях медіацію розглянуто як структуровану добровільну та конфіденційну процедуру позасудового врегулювання спору (конфлікту), в якій медіатор (посередник) допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів і пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйняттого рішення [6, с. 55].

Варто зазначити, що на сьогодні нормативно-правове регулювання інституту медіації в Україні поки що відсутнє. До Верховної Ради України неодноразово подавалися проекти законів, які досі ще не прийняті. Так, медіаторська спільнота України зосереджує свою увагу на проекті Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 р. № 3504, в якому медіація визначена як добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [7].

За результатами аналізу категорій «політичний конфлікт» і «медіація» можна визначити окремий вид медіації – *політичну медіацію* з приманними їй ознаками, принципами та правилами, спрямовану на врегулювання політичного конфлікту між суб'єктами політичного процесу та за участю третьої нейтральної сторони (медіатора).

Враховуючи мету і завдання цього дослідження, доречно зауважити, що до основних засад, на яких ґрунтується медіація, відносяться: добровільність, поінформованість, нейтральність, неупередженість і незалежність медіатора, конфіденційність, рівність прав учасників, активність й самовизначення сторін (принцип власної відповідальності) та структурованість [8, с. 112].

З огляду на зазначену дефініцію, необхідно визначитися з розумінням *суб'єктів політичного процесу*. Такими суб'єктами є внутрішньополітичні сили, а також окремі держави, регіони, невизнані території. Тобто за сферою застосування політичну медіацію можна поділити на: медіацію у внутрішньополітичних конфліктах та медіацію у зовнішньополітичних (міжнародних) конфліктах.

Зважаючи на специфіку проведення медіації в політичних конфліктах, варто зупинитися на визначених особливостях. Зокрема на проведення медіації в політичних конфліктах впливає кількість його сторін (учасників) та розв'язання питання про те, хто і яким чином повинен представляти інтереси конфліктуючих осіб, оскільки всі вони не можуть брати участь у медіаційній процедурі. Крім того, може виникнути низка проблем, пов'язаних з тим, що рішення, прийняті у цьому процесі, мають задовольняти не лише самих представників, але й групи, від яких вони виступають. Отже, між ними має здійснюватися постійний обмін інформацією. Зазначене насамперед може ускладнювати та гальмувати проведення переговорного процесу, проте не виключає його.

Публічність політичного конфлікту пов'язана з проблематичністю дотримання принципу конфіденційності, який передбачає, що медіатор не має права розповсюджувати інформацію, отриману ним у межах процедури, а сторони зі свого боку домовляються про те, якими мають бути межі конфіденційності. Публічність політичного конфлікту також може ускладнити реалізацію принципу нейтральності (неупередженості) медіатора. Медіатор повинен зберігати безпристрасне ставлення до всіх сторін і забезпечувати їм рівноправну участь у переговорах. Якщо з певної причини медіатор не може цього зробити, він має відмовитися від проведення переговорів.

Оскільки в політичному конфлікті дуже часто присутній дисбаланс сил, то це може призвести до порушення принципу рівності сторін у медіації. У такому разі завдання медіатора – збалансувати ці сили, а якщо різниця є занадто великою та її не вдасться нівелювати, то проведення медіації стане неможливим.

Зазначені ускладнення щодо застосування медіації в політичних конфліктах не є безапелятивною перешкодою для реалізації цієї процедури. Тож не варто виключати цей спосіб зі списку можливих інструментів врегулювання таких конфліктів.

Ефективність застосування медіації в політичних конфліктах розглянуто в науковій праці В. Полянської, яка вказує, що діалогізація, переговори та медіація в політичному спілкуванні в разі їхньої професійної організації та введення в широку практику на всіх рівнях влади й громадянського суспільства здатні привести до консенсусу, узгодженості та довгостроковості політичних відносин, а одночасно й до конструктивного розв'язання політичних конфліктів і сперечань. За переконанням авторки, як результат, ефективна медіація має довгострокові

домовленості, які сторони конфлікту поважають і готові виконувати, відчуваючи, що їхні інтереси та суверенність враховані й поважаються незалежно від політичних уподобань [1, с. 126].

Особливу увагу потрібно звернути на те, що однією з основних ознак медіації, яка відрізняє її від інших переговорних процедур, є те, що медіація проводиться винятково медіатором (посередником), який визначає загальний план проведення переговорів, а також активно керує його процесом. Основою в поведінці медіатора під час переговорів має бути: невторчання в зміст конфлікту, відсутність оцінювальних суджень щодо поведінки його учасників та самого конфлікту. Тобто змістовне наповнення переговорів є зоною відповідальності сторін політичного конфлікту, а зоною відповідальності медіатора – сприяння сторонам у співпраці з забезпеченням у цьому разі незначного контролю над процесом. Водночас зауважимо, що основними обов'язками медіатора у врегулюванні політичного конфлікту є: встановлення контактів зі сторонами; створення атмосфери довіри; організація взаємодії між сторонами; стимулювання конструктивної комунікації; визначення питань для обговорення та з'ясування конфліктної ситуації; дослідження інтересів і потреб кожної сторони; розробка основи для однакового розуміння сторонами інтересів і потреб, а також бачення виходу та вирішення конфлікту.

Висновки. Конфлікт, незалежно від того, які наслідки він несе – позитивні чи негативні, завжди є гострою проблемою в житті будь-якої держави, суспільства, кожної людини. Передусім варто усвідомлювати, що конфлікт існує, що він загострюється, вимагає свого вирішення, тож неможливо ігнорувати його. Наслідки вирішення конфлікту залежать від усіх членів громадянського суспільства, і потрібно навчитися управляти ним, знижувати напругу, досягаючи позитивних результатів. Особливо небезпечним соціальним явищем є політичний конфлікт, який в результаті його ескалації може негативно позначитися не лише на його сторонах, а й на інших особах та/або групах, а також вплинути на економічну, соціальну та інші сфери життєдіяльності. Одним з найефективніших способів вирішення політичного конфлікту є медіація, яка має свої особливості й правила проведення. Утім, специфічні особливості політичного конфлікту повинні бути враховані фахівцями у галузі медіації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полянська В. Медіація політичних конфліктів як інструмент гармонізації політичних відносин. *Наукові записки Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2014. Вип. 4-5. С. 121-129.
2. Жекало Г. І. Природа та сутність політичного конфлікту. *Грані*. 2015. № 3. С. 45-49.

3. Сахань О. М., Новіков О. В. Політичні конфлікти в Україні як прояв деструкції влади. *Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого*. 2010. №3. С.182-191.
4. Гришова І. Ю., Наумов О. Б., Давидюк О. О. Економіко-політичні конфлікти на сучасному етапі. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. №2. Т.1. С. 36-49.
5. Сурай І., Лященко О. Медіаційна роль Президента України в умовах політичної кризи. *Публічне управління та публічна служба в Україні: стан та перспективи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнародною участю* (Київ, 07-08 вересня 2018 р.). Київ: Ліра-К, 2018. С. 441-444.
6. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55-58.
7. Про медіацію: Проект Закону України від 19.05.2020 р. № 3504. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 05.02.2021 р.).
8. Білик Т., Гаврилюк Р., Городиський І., Крестовська Н., Романадзе Л. та ін. Медіація у професійній діяльності юриста. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2021.

Mozhaikina O., Kononets O. Mediation in political conflicts.

Background. Conflict is an essential element of social relationships. Along with the progress of the society, the number of conflicts and their varieties is increasing instead of decreasing. Regardless of the material component or relationships, the cost of unresolved conflicts is high.

Analysis of recent researches and publications. Currently, numerous researches are devoted to political conflicts and mediation. Despite the close attention of scholars to this problem, the specific of the mediation used in political conflicts is left out of consideration.

The ***aim*** is the definition of the role and opportunities of mediation in resolving political conflicts. This aim requires for research based on the analysis of scientific doctrines in political science, sociology and law, as well as the analysis of Ukrainian legislation and relevant mediation practices used in political conflicts.

Materials and methods. The research process involves a set of modern scientific methods of understanding reality, combining general and special methods of cognition. Methods of analysis and synthesis, generalization, comparison allowed to obtain scientifically substantiated results.

Results. The study identified the features of political conflict, which include: numerous participants; publicity; and also, that the relationship of power and subordination is the basis.

The analysis of the categories "political conflict" and "mediation" allowed to identify a separate type of mediation - political mediation, which means a separate type of mediation with its acceptable features, principles and rules, aimed at resolving the political conflict between political actors and with the involvement of the third neutral party (mediator).

It was determined that the main principles on which mediation is based include: voluntariness, awareness, neutrality, impartiality and independence of the mediator, confidentiality, equal rights of participants, activity and self-determination of the parties (principle of personal responsibility) and structure.

Conclusion. *A particularly dangerous social phenomenon is a political conflict, which as a result of its escalation can negatively affect not only its parties but also other individuals and/or groups, as well as affect economic, social and other spheres of life. One of the most effective ways to resolve a political conflict is mediation, which has its own characteristics and rules. At the same time, it should be noted that the specific features of political conflict must be taken into account by experts in the field of mediation.*

Keywords: political conflict, actors in the political process, mediation, principles of mediation, mediator

REFERENCES

1. Poljans'ka, V. (2014). Mediacija politychnyh konfliktiv jak instrument garmonizacii' politychnyh vidnosyn [Mediation of political conflicts as a tool for harmonization of political relations]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnyh i etnosocial'nyh doslidzhen' im. I.F. Kurasa – Scientific notes of the I.F. Kurasa Institute of Political and Ethno-social Studies*, 4-5, 121-129 [in Ukrainian].
2. Zhekalo, G. I. (2015). Pryroda ta sutnist' politychnogo konfliktu [The nature and essence of political conflict]. *Grani – Grani*, 3, 45-49 [in Ukrainian].
3. Sahan', O. M., & Novikov, O. V. (2010). [Politychni konflikty v Ukrai'ni jak projav destrukcii' vlady [Political conflicts in Ukraine as a manifestation of the destruction of power]. *Visnyk Nacional'noi' Jurydychnoi' akademii' imeni Jaroslava Mudrogo – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law Academy*, 3, 182-191 [in Ukrainian].
4. Gryshova, I. Ju., Naumov O. B., & Davydjuk, O. O. (2016). Ekonomiko-politychni konflikty na suchasnomu etapi [Economic and political conflicts at the present stage]. *Ukrai'ns'kyj zhurnal prykladnoi' ekonomiky – Ukrainian Journal of Applied Economics*, 2, (Vol. 1), (pp. 36-49) [in Ukrainian].
5. Suraj, I., & Ljashhenko, O. (2018). Mediacijna rol' Prezydenta Ukrai'ny v umovah politychnoi' kryzy [Mediation role of the President of Ukraine in the conditions of political crisis]. *Publichne upravlinnja ta publichna sluzhba v Ukrai'ni: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy nauk.-prakt. konf. Public administration and public service in Ukraine: state and prospects of development: materials of scientific and pract. conf. (Kyiv, 07-08 veresnja 2018 r.)*. Kyi'v: Lira-K, (pp. 441-444) [in Ukrainian].
6. Mozhajkina, O. S. (2017). Ponjattja ta zmist osnovnyh pryncypiv mediacii' v cyvil'no-pravovyh vidnosynah [The concept and content of the basic principles of mediation in civil law relations]. *Aktual'ni problemy vitchyznjanoi' jurysprudencii' – Actual problems of domestic jurisprudence*, 5, (55-58) [in Ukrainian].
7. Pro mediaciju: Projekt Zakonu Ukrai'ny vid 19.05.2020 r. №3504. Verhovna Rada Ukrai'ny [About mediation: Draft Law of Ukraine dated 19.05.2020 №3504. Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (data zvernennja: 05.02.2021 r.) [in Ukrainian].
8. Bilyk, T., Gavryljuk, R., Gorodys'kyj, I., Krestovs'ka, N., Romanadze, L. (et al.) (2019). Mediacija u profesijnij dijal'nosti jurysta [Mediation in the professional activity of a lawyer]. Odesa: Ekologija [in Ukrainian].